

forradalmárként ábrázolni (s ettől még polgár marad, legföljebb becsületességét kérdőjelezhetik meg a túlszigorú bírák) — Benedek István minden valószínűség szerint *részben* önéletrajzi ihletésű regényében mindvégig megmarad a mélyen humánus polgár (s a *homo apoliticus*) alapállásában. Önmagát adja, ami a színvonal egyik alapfeltétele.

„Normális a főhős?” — kérdik majd *Az aranyketrec* olvasói kissé attól tartva, hogy az. Ha cselekedetei alapján ítéljük meg a kalandos életű igazmondót — a válasz erősen kétséges. Az sem bizonyíték, hogy elmeegógyintézetben töltött egy kis időt — *ápoltként*. Az sem, hogy a mű epilógusában a család nyíltan bolondnak nevezi. A család nyárspolgári, az epilógus szándékosan, ügyesen nyitva hagy bizonyos kérdéseket.

Benedek elég pontosan meghatározza e *közérthető*, tudatregénynek is nevezhető mű főhősének szellemi körvonalait, etikai pozícióját. Mégsem körüljárható ember. A mű jóformán egyetlen figurája sem az. A *Csinevá*-nak nincs érzékelhető atmoszférája. „Ez az eszmei csapongás — írja egyik alakjáról a szerző — nem volt sem önkényes, sem bizarr: Theo Brenner úgy beszél, ahogyan más ember elmélkedik, szabadon asszociál. Valamiről valami jut mindenki eszébe, de a fegyelmezett társalgás szokása kitzasztja tudatából a félresodródó asszociációkat, Theo ellenben éppen ezek sodrárt követi.” Bizonyos értelemben s mértékig — Benedek is. Mintha nem lenne ideje arra, hogy egy-egy ponton megállva *részletezéssel* ábrázoljon. Mintha nyolevan ki-

lométeres sebességgel száguldó autón ülve, éppen hogy felvillanna előtte egy-egy táj, sok ember, ódon épületek... Sose gyalogol, mindig száguld. *Ismerkedik* alakjaival, de nem teszi lehetővé számunkra megismerésüket; nem ábrázol, csak tudósít. A *Csineva* egyes fejezetei önálló novellák vagy még sokkal inkább regényvázlatok. Az egészet csak vékony szálak fűzik a szó epikai értelmében vett realitáshoz. Ki hisz el például egy csábítóan szép nőt, aki gazdag férjet akar fogni, s éppen ennek a célnak érdekében nem adja oda magát a kiszemelt áldozatnak? De csak neki nem! Mert viszont belépődji ellenében nyilvánosan szeretkezik. Ki hiszi el azt a magyar falut, amelyben a főhős Agatha Christie Poirot mesterére emlékeztető módszerrel nyomozza ki féltucatnyi gyanúsított közül a gyilkost? Ki hiszi el „Illúzióniát”, a náci hadiüzembe áttelepített humánus-rationális szándékú utópiát?

Úgy tűnik, mintha Benedek István mint enciklopédikus műveltségű tudománynépszerűsítő, sokszor megkérdőjelezhető, de mindig egyéni és érdekes gondolkodó közbeszöött elmélkedéseivel, szikrázó, nívós vitákkal jótáll Benedek Istvánért, az epikai hitel bizonyos alap-elemeit nagyvonalúan figyelmen kívül hagyó regényíróért.

S a közönség azért fogja-elfogadni az előbbit az utóbbi kezeseként — s ez szerintem a *Csineva* legfőbb sikerfaktora —, mert a szerző azt adja, amit közönségünk egy része egyenesen megkövetel: cselekményességet és információt. (*Magvető Könyvkiadó 1968.*)

LORÁND IMRE

JEGYZETEK KÉT MODERN KISREGÉNYRŐL

CSERES TIBOR: BIZONYTALAN SZÁZAD

Cseres Tibor új regénye már tárgyánál fogva is szépen beleillik abba az írói érdeklődési vonalba, melyet a szerző novellái és a *Hideg napok* című regénye jelöltek. Nem azért tesszük ezt a visszapillantó összehasonlítást, mert az új regény nem áll meg önmagában, mintha a régebbi sikeres művek támogatására szorulna. De szükséges megtenni, mert most is annak a konok írói érdeklődésnek vagyunk szemtanúi, mit legerősebben Cseres írásaiban hozott a magyar irodalom a közérdeklődés elé: a háború és a fasizmus sújtotta magyarság lelkiismereti problémája, nemzeti önszemléletünk, magatartásunk viszo-

nya ehhez a korhoz, eseményeihez. Ennek az írói szándéknak csak nyomai voltak meg Cseres régebbi novelláiban, a *Hideg napok* volt az első összegzés, az új regény ugyanennek a problémának más szemszögű, más írói megfogalmazású megvalósulása. Az előbbi regény teljesen az etika szintjén áll, mindent erről a nézőpontról szemléltet. Az új regényben sem felejtí a kérdés ilyen vonatkozásait, de most az eseményeknek egy kevésbé komor szálát fejtí föl, a kaland lehetőségeit próbálja ki a jelzett időszak magyar életében.

Az egész regény egy jól sikerült kaland leírása: egy főhadnagy kimentí

századát a háborúból, és eljut vele a Budai Önkéntes zászlóaljba, és részt vesznek a németek elleni harcban. E közben néhány izgalmas kaland a németekkel, kivégzésre váró magyar katonák megmentésének kísérlete, vakmerő vállalkozások, szerelmi kalandok. Minden van itt, mi szükséges egy hasonló helyzetben játszódó történethez. Veszélyes kaland ez, s az író nem feledteti velünk, hogy hősei minden pillanatban az életükkel játszanak. A kaland sikerül — néha talán már előre is sejti ezt az olvasó —, de a siker mindig csak hajszálon múlik, s minden további lépés bizonytalan. S ez a „bizonytalan század” széthulló erővel nem minden aggály nélkül kovácsolódik a németellenes harc egységévé. Ha a kalandosság nem is szuggálja a mélyebb kérdésekkel való foglalkozást, Cseres ebben az előbb említett mozzanatban mégis a *Hideg napok*-ban is már feszegetett problémához kanyarodik vissza: a háborúból megmenekedett század nem minden kétség és bizonytalanság nélkül áll a Budai Önkéntes zászlóaljba. A főhadnagynak majd oda kell állnia az elesettek feleségei elé is, nehéz lelkiismereti küszködést kell kiállnia, s ennek a terhével nehezülve búcsúznak el a regény hőseitől. S van még egy mozzanat, mi Cseres könnyedebb művét a *Hideg napok*-hoz kapcsolja: a főhős egy helyütt azt kérdezi, hogy hányféle magyar van? Nehéz kérdés ez ebben a bizonytalan században (most már az évszázadra értve a regény címét), mert hiszen sokféle magyar mutatkozott meg

a fasizmus alatt, mind magyarnak vallotta magát, de valamelyik a sok közül nem volt igazi, vagy nem volt az igaz ügy magyarja, s a sokféleségben sokan más-más módon mégis az igaziak voltak.

Cseres regénye a kaland jó lendületével futó sorozatához igazodó szálán íródott, a hirtelen, erős megszokításokkal készült montázsok szinte a filmreírott-ságot juttatják eszünkbe. Ez a stílus megőrzi a történetet azon az egy szálon, amely a főhős útja, s nem csábítja az író fős anekdotázásra és izgalmat keltő mellékesemények elmondására. Itt is, mint egyéb Cseres-művekben, tanúi lehetünk két jellegzetes írói tulajdonságának. Az egyik a nyelvi bravúr, itt egy tájszó elhelyezésével már megleveníti az esemény színhelyét, hangulatát adja. A másik az elbeszélte történet hitelességének megteremtése bizonyos dokumentumokra való hivatkozással. Az egyik háborús esemény leírásánál egyszer csak kiszól az író a sorokból: „Két vallomás áll rendelkezésünkre: egy szakaszvezető és egy vész-tűi parasztember visszaemlékezése.” És itt eszünkbe jut megint a *Hideg napok* keletkezése: az író hatalmas levelezést folytatott az újvidéki események szemtanúival.

Cseres új műve a legnemesebb értelemben vett kalandregény, a történelmi események megidézésének új módja az író életművében. (*Kozmosz Könyvek* 1968.)

ILIA MIHÁLY

MOCSÁR GÁBOR: FEKETE CSÓNAK

Prózaírodalmunk mai átalakuló, korszerűsödő korszakában egyre több kísérletező művel találkozunk. Ilyen jellegű Mocsár új regénye is. A kritikus és az olvasó számára egyaránt izgalmas kérdés: vajon ezekben a művekben mi a több, a kísérlet, a „technika”, vagy a beteljesülés? És mi a kísérlet lényege: túljut-e az író a forma öncélú útján, keresi-e az élet, a társadalom kérdéseire a megoldást és a helyes emberi magatartást, sikerül-e egységet, folyamatosságot, lényegest felmutatni a gyorsan változó időnkben? A köztudatban még nem mindig, de a valóságban így, együtt vetődnek fel ezek a kérdések, mert önmagában bármilyen bravúrosan újszerű is egy mű formája, ha nincs szemlélete, elforduló magatartása, anakronisztikus érzéseket, magatartást

sugall, akkor az „új technika” a legjobb esetben is a megrekedtség áttűnő takarója. Másrészt az is tény, hogy a mindinkább bonyolódó életjelenségek összefüggéseit, rejtett törvényeit, a mai ember jellemzőit és viszonyait aligha lehet intellektuális élménnyé tenni új eszközök nélkül. Erről vallott Brecht is, amikor így figyelmeztette író-társait: ahhoz, hogy a felfogott, de dinamikus változó valóságot kifejezzék, meg kell változtatni az ábrázolási módot is. Az élet így parancsa: a művészet immanens törvénye ez, mely az efemer divatos jelenségek mögött szüntelenül ösztönző, formáló kényszerűséggel hat.

A modern prózánknak ebben a frissülő, új távlatokat hozó sodrában született Mocsár új regénye, a *Fekete csónak*. Már előző munkájával, a *Fecskék*